

Pavel Koudelka

Páni z Valdštejna ve středověku (české větve)

diplomová práce

FF UK Praha, Ústav českých dějin

posudek oponenta

Práce zahrnuje 94 stran textu (včetně soupisu použitých pramenů a literatury), textové přílohy věnované problematice valdštejnských hradů (s.96-108) a vývoji markvartického erbu (s.109-110), jakož i obrazové přílohy, které přinášejí genealogické tabulky (s.112-116), přehled markvartické a valdštejnské heraldiky (s.117-120), jakož i mapy (s.121-129). Dále jsou zde reprodukce z valdštejnské barokní portrétní galerie na zámku Duchcov (s.130-134) a různorodý dokumentační či spíše ilustrační materiál (plánky, modely, historická vyobrazení, fotografie) ke hradům, které byly v držení rodu (s.135-149).

Hned na úvod konstatování, že autor píše živě a kultivovaně, oponentovi ale vadí plurál majestatis, který sice byl dříve v odborných pracích užíván, dnes však, alespoň se tak domnívám, působí strojeně a rušivě. V úvodu diplomant zdůvodňuje vcelku logicky, proč se rozhodl věnovat ve své práci poměrně značný prostor historii rodu Markvarticů, tedy vlastně valdštejnské prehistorii, a stejně tak zdůvodňuje časové vymezení práce, která se zabývá českými větvemi rodu Valdštejnů do průběhu husitské revoluce. Poté vypočítává a hodnotí základní literaturu. Škoda, že vůbec žádnou pozornost nevěnoval pramenné základně.

Následuje kapitola, zaměřená na již zmíněnou markvartickou prehistorii. Diplomant letmo zmiňuje Markvarta, předáka krále Vratislava, který byl podle Kosmy německého původu. K jeho spojitosti s Markvartici 12. století se staví rezervovaně, možná až příliš, pokud opět od Kosmy víme, že Markvart měl syna Pavlíka, jehož jméno svědčí o tom, že rod v Čechách zdomácněl. Stejně rezervovaný je diplomant k Markvartovi z Doubravy z doby po roce 1140, v tomto případě, myslím, už sotva oprávněně. Jan Klápště sice tohoto Markvarta umístil (shodně s G. Friedrichem) do západních Čech, tedy do blízkosti kláštera Kladruby, jemuž dle výpovědi kladrubských falz daroval zem na jedno popluží (tedy nijak zvlášť štědrý odkaz), Markvart však vystupuje jako svědek ve dvou listinách Vladislava II. z let 1146-1148 nepochybně jako jeden z panovníkových předáků, navíc je to vůbec první z příslušníků elit českého státu, u něhož je doložen predikát! V těchto souvislostech je třeba znovu upozornit na dvojici lokalit jménem Doubrava na Mnichovohradištsku, tedy v jádru markvartických držeb. Jedna je situována v blízkosti levého břehu Jizery asi 5 km SV od Mnichova Hradiště, druhé sídliště toho jména, později zaniklé, se podle Šimáka nacházelo přímo na katastru Mnichova Hradiště. Dodejme, že obě lokality leží také kousek od Mohelnice, kde pozoruhodný románský vlastnický kostel P. Marie souvisel patrně rovněž s Markvartici. Je tedy dokonce velmi pravděpodobné, že Markvart z Doubravy z let 1146-48 je totožný s komorníkem Markvartem z roku 1159, o jehož příslušnosti k rodu Markvarticů již nemůže být pochyb.

Diplomant poté rozebírá hypotézu B. Waldsteina-Wartenberga o původu Markvarticů z knížat kmene Charvátů předpřemyslovského období. Ta se jeví samozřejmě za současného stavu znalostí o elitách českého raného středověku jako naprosto nepřijatelná a diplomant odmítavé stanovisko věcně zdůvodňuje. Součástí jeho argumentace je také sezemský (častěji označován jako vladislavický) újezd. O jeho přesnější lokalizaci může být vedena diskuse, diplomant se však měl rozhodně vyrovnat s názory (či je aspoň zmínit) Tomáše Edela (naposledy Česko-dubsko v památkách 12.-20. století, Český Dub 2006).

Na s.11 při výkladu o vzniku a vývoji české šlechty (a později ještě na dalších místech) diplomant operuje s termínem „velkorod“, přičemž do této kategorie řadí vedle Markvarticů

Hrabišice, Hroznatovce, Drslavice, Buzice, Benešovice, Kounice, Bavorovice, Vítkovce, Načeratice a Ronovce. Domnívám se, že jeho definice těchto velkorodů jako „jakýchsi klanů“ je omylem. O družinných klanech (jak na to již kdysi upozornil Jan Slavík) lze hovořit v případě Vršovců (a patrně nám jinak neznámých Municů a Těpticů). B. Krzemieňská již před lety (v monografii věnované Břetislavovi I.) poukázala správně na skutečnost, že Hrabišici a další rody, objevující se ve světle pramenů od druhé poloviny 11. století, jsou již organizovány jinak. Jde v podstatě o uzavřené rodiny, uspořádané důsledně v linii po meči. To, že některé z nich se při větším počtu synů rozrůstaly a větvely, byl přirozený proces, který ale ve svých důsledcích vedl v dalších generacích ke ztrátě vzájemných vazeb a k drobení majetkové základny. Samotný termín „velkorod“ tedy nepovažuji v tomto případě za adekvátní, má-li tím být naznačen význam diskutovaných rodů, hovořil bych o rodech velmožských.

Na s.13 pokládám za zjednodušený výklad, že Soběslav II. se jako „selský kníže“ opíral o zbytky svobodných sedláků. Pravdou je, že jelikož v opozici proti němu stály některé významné velmožské rody, svázané s vladislavovskou přemyslovskou linií, preferoval jiné družinné rody, zčásti i méně významné (Milhostici).

Diplomant se pak zabývá ranou markvartickou kolonizací v Pojizeří a dále v Podještědí a v této souvislosti také otázkou jejich raně feudálních sídel. Správně upozorňuje na Hrušnici, Březno, Nudvojovice, zcela však opomenul již zmíněnou Mohelnici. Také problematikou Světlé/Českého Dubu se vůbec nezabývá. S markvartickou pozemkovou držbou souvisí samozřejmě také fundace kláštera Hradiště. Diplomant nejprve odmítá jako rok založení datum 1145 a přiklání se až k roku 1177, aby však vzápětí ve shodě s K. Charvátovou připustil, že první datum mohlo být spojeno s benediktinskou fundací (pak by u jejího zrodu stál zřejmě Markvart z Doubravy, tj. pozdější komorník Markvart), rok 1177 pak nejspíše znamenal transformaci konventu na cisterciácký. Za závažnější nedostatek, který se objevuje již v této části práce (a později se tato praxe u diplomanta stupňuje), považuji skutečnost, že některé údaje přebírá z literatury, aniž odkazuje na primární zdroj informace, tj. pramen (zde např. pozn. 64-65).

Poměrně velkou pozornost věnuje diplomant sledování markvartického rozrodu ve 13. století. Zabývá se nejprve rodovou větví, která se odvozuje od budyšínského kastelána Beneše, vnuka komorníka Markvarta a patrně nejstaršího syna Heřmana Černého. Jeho potomky byli Beneš z Velešína a s velkou pravděpodobností také Markvart, kastelán na Děčíně, od něhož lze odvodit linii směřující přes syna Markvarta ze Šarfěnštejna/Ostrého (1268) ke vnučkovi Janu z Michalovic, jakožto prvnímu představiteli této rodové linie. Existují i jiná řešení genealogického stromu, která ale nedokáží uspokojivě vysvětlit nároky Jana z Michalovic na Děčín, zřejmě z listiny, jíž uzavřel roku 1283 dohodu s právě se vlády ujímajícím Václavem II.

Další markvartickou linii představoval Záviš, nejmladší ze synů Heřmana Černého. Disponoval nevelkým dominiem v Dobřanech u Plzně, jeho syn Jan se však povznesl dvěma úspěšnými sňatky s Annou, dcerou Jana z Polné, a Jutou, dcerou Vikarta z Trnavy, a získal panství Polná.

Nakonec se P. Koudelka zabývá Markvartem z Března, prostředním ze synů Heřmana Černého, protože od něho, resp. od jeho synů Jaroslava, Havla a Markvarta, se odvíjejí markvartické rodové větve pánů z Valdštejna, Lemberka a Vartenberka. Tato část práce vychází víceméně z literatury, poněkud překvapuje, že alespoň podle citací, autor zde nevyužil podstatněji monografii Kalistovu a v souvislosti s Českým Dubem vůbec nezmiňuje monografii Tomáše Edela. I když jistě ne se všemi názory tohoto autora lze souhlasit, jeho zásluhy o znovuzrození zdejší johanitské komendy jsou neoddiskutovatelné. Také v této části občas chybí odkazy na primární prameny (např. v souvislosti s problematikou počátků

Turnova, s problematikou johanitských komend v českém Dubu a Mladé Boleslavi, jakož i s problematikou dominikánských konventů v Jablonném a Turnově).

Jádrem práce mají být nepochybně dvě kapitoly, věnované přímo Valdštejnům. Jejich historie začíná již zmiňovaným Jaroslavem z Hruštic a jeho syny. Právě nejstarší Zdeněk se stal držitelem valdštejnského dominia, prostřední Vok vybudoval nové dominium Rotštejn, zatímco nejmladší Beneš se musel spokojit se zakoupením nevelkého panství Dětenice a tato větev Dětenských z Valdštejna hrála v dalším historickém vývoji již jen marginální roli.

Nemile překvapí, že také v této kapitole P. Koudelka často neodkazuje na primární prameny, ale spokojí se poukazem na dosavadní literaturu. Činí tak nejen v podkapitole o Dětenských z Valdštejna, ale také v podkapitole o pánech z Rotštejna, ba dokonce i ve stěžejní části práce, věnované přímo Valdštejnům. I tak významný doklad, jakým je vůbec první zmínka o hradě Valdštejn z roku 1304, nalezneme citován pouze s odkazem na obecnou a spíše popularizující práci o severočeských hradech (Rudolf Anděl a kol.)! To rozhodně budí rozpaky.

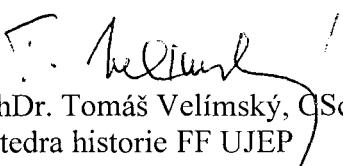
Nemá smysl, abych zde dále sledoval detailně dějiny rodu Valdštejnů v textu práce stránku po stránce, obávám se však, že stejně diplomant provedl spíše kompilaci z již existující literatury, chybí jistota, zda prošel pro období 14. a první třetiny 15. století skutečně důsledně pramennou základnu (vyplývá to zřetelně ze soupisu použitých pramenů na konci práce). Jistě více materiálu, než použil, by našel v Sedláčkově pozůstalosti v Historickém ústavu AV ČR, kterou vůbec nevyužil (tam mj. odkazy na dosud v edicích nezpracované listiny např. v archivu Národního muzea apod.).

Takřka výhradně z literatury vychází kapitola o Valdštejnech za husitské revoluce, i když chápu, že zpracovat prameny tohoto období, jen z menší části zpřístupněné v edicích, představuje obtížný úkol.

Stručný závěr práce žádná podstatná zjištění neformuluje. V seznamu pramenů chybí u CDB citace svazků III.3 a V.4 (diplomant nevyhledával prostřednictvím rejstříků?). Zcela v uvedených pramenech chybí díly RBM V-VII, jakož i Regesta doby Václava IV., což znamená, že pro období druhé poloviny 14. století a počátku 15. století mohlo autorovi opět z pramenných informací leccos uniknout. Diplomant nevyužil ani Růžkovy edice Sedláčkových atlasů erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty, což by nepochybně obohatilo jeho textové i obrazové přílohy, které tak zůstávají z pohledu heraldiky na úrovni obecně popularizujících prací. Ani příloha, věnovaná valdštejnským hradům, nepřináší nic podstatnějšího. Technicky a graficky hezky byly zpracovány mapové přílohy.

Co říci na závěr: diplomant vcelku kultivovaně shrnul stav současných znalostí o markvartické problematice, aniž by ovšem pro starší dějiny tohoto rodu přinesl něco nového. Pokud se pak jedná o dějiny Valdštejnů ve 14. a první třetině 15. století, pak bohužel, také v této ústřední části práce nelze hovořit o zásadním a systematickém zpracování celé problematiky, které by znalosti o tomto významném šlechtickém rodu posouvalo výrazněji někam dále. Nicméně jsem si vědom obtížnosti tématu této diplomové práce a pokládám ji proto za vyhovující. Pokud jde o celkové hodnocení, pak navrhuji známku v rozpětí **dobře - velmi dobře** (s přihlédnutím ke kvalitě obhajoby).

Ústí nad Labem 21. srpna 2007

doc. PhDr. Tomáš Velímský, CSc.,
katedra historie FF UJEP